

ՏԱԽԻԼԻՑԷ

Տարբ շուրայը ասքերի րիեաւսէթի պէհիեհէսինին, խասսա օրտուեը հիւմաեուեը րէսիսի ուպըգ ամուսնիթիւ չիւսէյին Հիւսնի բաշա հազրէթիւրի-նէ թէվիհիսի խուսուսուեա պիւ իսթի-զան, իրաւտէյի սէնիեհէյի ճէնապը Բա-տիշահի շէրէֆուսուեա վէ սուսուր պույ-րուլարագ իգթիգասը իճրա գըլընմը տըր :

Միւշարիւէյ հազրէթիւրինէ, պու-քերէ, իքիսի իւթպէտէն պիւր գը-թա մէհիտիէ նիւանը զիւանը ալիսի իթա օլուսմուշ տուր :

—Սատըլ սապըգ տէվէթիւ րիւշ-տի բաշա հազրէթիւրի, տիւնքի ճու-մա կիւնիւ, ջաթը հազրէթի Սատըա-գմինին գոնազարընա օգիմէթիւ, թէպրիգ իթիւթիւրի կիպի, սատըր էսպագ տէվէթիւ Մահմուտ Նէտիմ բաշա հազրէթիւրի տախի, եհվի մէզ-քիւրտէ, վէ միւշարիւէյի րիւշտի բա-շա հազրէթիւրիտէն պիւր սաաթ սոն-րա կիտէրէք, րէսիսի թէպրիքի իյֆա պուեուրմուշար տըր :

—Չաթը հազրէթը սատըրագմի, րուսմէլի չըմէնաթիւրիսին խարիթա-լարընը պիգըգաթ մուսյեհէնէ վէ թէտ-գըգ պուեուրմագ իւզրէ, իտարէյի մախսուսէսինէ, սէրիւն թագաթիմինի իրաւտէ պուեուրմուշար տըր :

—Իշ պու չարշէմպիհ ախշամըսը, իթալա սէֆիլի գոնթ Պարպուսին ճէ-նապիւրիսին թահթը հիմաեհսինտէ օլ-տուղու հալաէ, գըզլար մէքթէպի մէնֆաթթընա օլարագ, Ֆրանսըզ թէ-աթրոսուստա պիւր պալօ վիւրիւպ, 400 լիւրատան զիեատէ հասըլաթ օլմուշ տուր :

Պու ախշամուտ, հասըլաթը րուսմ մէքթէպիւրինէ թախսիս օլուսմագ իւզ-րէ, պիւր պալօ վիւրիւէնէ տիւր :

Պալալմ պիգիմ գէնիկիւթիւմիլի նէ վագըթ, մէքթէպիւրիմիլի մէնֆաթ-թընա օլմագ իւզրէ, պիւր իքիսի պիւր եհէրէ կիւլիպ տէ, պու կիպի խարթիթ Եօլուստա թէշէպպիւսէ գըեաթ իտէ-ճէրէրէ :

—Գարահիյար սանճաղընտա, մա-հը հալին 190ւնճու բազար իրթէսի կիւ-նիւ սապահլաեըն սաաթ պիւր գարար-լարընտան պէտ իլէ, եիրմի տագըգա-զարֆընտա իւլի շիտաէթի վէ պիւրի խաֆիֆէն օլարագ տէթթ, վէ իրթէսի կիւնիւ սաաթ սէքիլ պուշուգտան պաշ-լաեարագ կիճէ սաաթ 8 է գատար, օնու շիտաէթի վէ պիւրի խաֆիֆէն օն պիւր տէֆա հարէթթի արդ վուգու պուլուպ, իւշ պագ քէօհնէ վէ խալի խալէ երգըմը իսէ տէ, նուֆուսա վէ սալիւր էպիսիէնէ պիւր կէօնա թէ-լէֆաթ վուգու պուլմաթըլը, իօիտա-վէնտիկեար զագէթաթընտա օգուսմուշ տուր :

—Կէշէն 1872 սէնէսի, Ատանա վի-լաեթի տախիլինտէ 120 պին պալէա (գէհէր պալէա, 120 օգըա տըր) բա-մուգ հասըլաթը ալընտըլը, մահէլին-տէն 1ա թիւրքիեհէ եազըլմը տըր :

—Տէվէթիւ Միտհաթ բաշա վէ Ֆազըլ Մուսթաֆա բաշա հազարաթը-էվիլէրի կիւն գաթը հազրէթը սատ-րագսմինին Պէշիլիթաշտա քիտին տէվ-լէթիւսէլէրինէ ազիմէթիւ, թէպրիք իթմիշէր տիւր :

—Կէշէն բէնճէմպիհ կիւնիւ Տէր-սաատէթէ ալմէթ իտէն ինկիլթէրա սէֆիլի սըր Հէնրի էլիթը ճէնապիւրի, Պապը ալիեհէ կիտէրէք, գաթը հազ-

րէթի սատըրագմի թէպրիք իյլմիշ տիւր :

—Մէմալիքի շահանէտէ իսթիւ-տամ օլուսնա պիւրիւմէ գապիթան վէ նէֆէրաթը սաաթիւրի գապիթէնին թանգիլի ահվալը զըմընտա, գապ-թիեհէ միւշարիեհէթը ճէլիւսինճէ պիւր թագըմ իսլահաթ ու թէշէպիւթը ճէ-տիտէնէ թէշէպպիւս պույրուլաճազը իշիտիլմիշ տիւր :

—1ա թիւրքիին պէեանընա նէ-զարէն, րուս բաթըրիլի հազրէթիւրի, գաթը հազրէթը սատըրագմի թէպ-րիք իյլմիշի սըրաթա, միւշարիւէյի հազրէթիւրի, րուս քիլիսէսինճէ հէ-նուզ թէսվիեհէ օլուսնաճաեան պագը մէվաթաթն եագընտա թէսվիեհէ պուլ-րուլաճազընը, բաթըրիք միւշարիւէյի-հէ վատ պույրուլմուշար տըր :

—Սըրպիսթան իմարէթի իլէ Մաճա-րիսթան հիւքիւմէթի պէշիւտէ, թու-նա վարօրընընա տայիւր զուհուր իտէն մուարագա հագընտա, Սէմիլինտէն շու-վէճհ իլէ եազըլմը տըր :

Էվիլէրի Օրսօվաեա կիտէն վագը-լար, Սէմիլին տալի ուղրաեթը, Պէլ-կըրատա կիտէն Եօլուլարը օրաեա չը-գաթըլար, վէ պու Եօլուլար, եալը-նըզ Պէլկրատ իլէ Սէմիլին արաթնտա իշիեհէն քիւշիւք վագըլար իլէ Պէլկը-րատա կիտիպ, պէօյիւք վագըլար, Սէմիլինտէն Օրսօվաեա հարէթթի իտէր-լէր իտի :

Մուսախարէն, Եօլուլար, վագըթ զայ իթմէսինէր, վէ պիհուգուր օլմա-սընլար իլին, պէօյիւք վագըլարըն տախի, Պէլկըրատա ուղրամալարընա, վէ պուսլարըն էշաթընը, Մաճարիս-թան կէօմիւք մէմուրլար թարաֆըն-տան մուսյեհէն օլուսնաթընա գարար վիւրիլմիշ իսէ տէ, Սըրպիւր պիւր վա-գըթտան, վէ խուսուսի իլէ, բըննա Միւլանըն սինը պիւրուղէ վիսուլի իլան օլուստուղու կիւնտէն պէրու, Մաճար կէօմիւք գօլուլարընա մուսալիֆէթ վէ հագարէթ իթմէթտէ օլուսնաթըն-տան, Մաճար հիւքիւմէթի, թուսա վագըր գուսթանեաթընա, Պէլկըրատա վագըր ուղրամալարընը էմի իյլմիշ, վէ պու հալէ կէօրէ, Սըրպ իմարէթի թարգիլի վիւրմէտիքէ, թուսա վագըր-լարընը Պէլկըրատա ուղրամալարը մուգարէր օլուպ, պուսուս իսէ Սըրպ-լըլարա գարարը օլաճաղը աշիքեար տըր :

—Բարիստէ, իմէրաթը Նաթօլէ-ոնու ֆիթօկրաֆա ալընմը ըստիլէրի տիլքընալարըն ճամլարը ալթընտան նապէտիտ օլմագտա իսէ տէ, թաա-վիւրի զագէթաթը միւշարիւէյի վէ ֆաթթընտա տայիւր ըստիլէր տէրճ իթ-մէթտէ պուլուսմուշ տուր :

Իշ պու ըստիլէրին էն ալէաթը, իմ-բէրաթօրիլանըն մաթէմինի պէեան ի-տէն պիւր ըստիլ օլուպ, պուսուս պիւր սուրէթիլին, Պէլօլլուստա թագ օլու-նան Օրիւն իլիւսթմէ նաթ թաալիւր-ի զագէթա տախի նագլ իյլմիշ, վէ թէաթթի օնուսլարըն միւշարիլմիշ մէշ-հուր Ալէքսանտր Տիւմանըն օլլու տա-թի Նաթօլէոնու ահվալը խուսուսիեհէ-սինի գալէմէ ալմագտա իմիշ :

—Վիլէնա սէրիլիսինտէ, Օսմանը տայիւրէսինին վէ խուսուսիլէ, Պապը Հիւմաեուս գարընընտա, իւլիւնիւ Սուլթան Ահմէտ թարաֆընտա ինչա իթտիլիլմիշ օլան էշմէնին, տայիլէր մէքըրիւրէտէ եաթըլան պիւր թագլիտի-նին մէտհ ու սէնաթընը, վէ պուսուս Օսմանլըարտա տալի նէֆիս սանաթ-լարըն վիճուտէ կէլմէսինէ շայիտ պու-

լուստուղու, Լէքսիգատա թագ օլու-նան Կագէթ իլիւսթմէ զագէթաթը եազ-մը տըր :

—Տիւն կիճէ Գալթաթա պիւր րա-գը ֆապրիգաթնտան հարիգ գուհու-րի իլէ, եաթընը մէքըրիւր ֆապրիգա-եանարագ պաթըրըմը տըր :

Օրթագիւղ 10 փետր. 1873

... խմագիր, Երէկ գիշեր Օրթագիւղի թատերաբե-մը պահ մը իւր սոլորակաւ Գալթաթի նենգութիւննէրէն հրաժարելով — ո-րոնք են հուր, սուր, թոյն, սպանու-թիւն, խարդախութիւն, դաւաճանու-թիւն, մի խօսքով մարդկային մոլու-թեանց հաշուեցուցիկ մը և որոնց ընդ հուպ յաջորդութիւնը շատերուն տաղ-տուկ կը պատճառէր — զուարթ, հեշտ ու գեղաժիժաղ կերպւոյն մը զգե-ցաւ և որ ի վաղուց լալու վարժուող դիւրագորով հասարակութիւնը առատ առատ խնդուսներէ յղիւցած յիշեց թէ ամպամած օրերը իւրեանց զուարթ աւուրցյալ յորդութիւնը ունին և մարդ-կութիւնն ալ միշտ լալու դատապար-տուած չէ : Եւ յայտնի տիւրութիւնը դէպի անանութիւն կը տանի զմարդ-չափազանց ծիծաղին ալ դէպ ի յի-մարութիւն, ինչ լաւ կըլլար եթէ Ար-շիմէթէս երկրիս շըմըն գտնելուն, մարդկային հաճոյից միջինը գտնէր :

Ներկայացուած խաղն էր զախարհ խնդարներու համար առաքուած մար-գարէին Կոլտինի մի գործը Էլէն Գե-րաշ Գեշալ վերտառութեամբ որ Նո-րատուսկեան Յարութիւն էֆէնտին ա-մենայն հոգաւարութեամբ թարգմա-նած էր ժողովրդական սահուն և հեշ-տալուր բարբառով մը աշխատութիւն մը որ իրօք թէ հեղինակին և թէ հա-սարակութեան գոհունակութեանը ար-ժանացաւ : Բարութիւն էֆէնտին սոյն խաղին պայծառ ներկայացմանը, հա-գուստներուն ժամանակակցութիւնը և տեսարանակաւ ճոխութեանց ըրած մասնաւոր շանքերը իւր ստացած դա-տիւարակութեան համեմատ բարձր ճա-շակի մը տէր ըլլալը կը յայտնեն : Խա-ղը չեմ կրնար գովել վասն զի Կոլտինի գրած է : Գալով կատակերգական դը-րօշակալին Պ. թիւեանցի Թիւալի ի-ղափոխեց թատրոնը որ միտքեալ դե-րասաններն անգամ խնդալէ չէին կըր-նար իւրեանց դերը շարունակել : Ինչ հաճոյ է տեսնել երեք ժամ շարունակ խմբեակի մը ծիծաղկոտ դէմքերը յո-րում երեքնի վարդահիւս փակագծե-րու մէջ աւուստած ակնախտիլ ատա-մանց շարքեր որ երեւակաւութիւնը կը մտաւիւն : Դէմքեր կան որ խնդալին տեսնողը ինքզինքը երանեալ աշ-խարհը փոխադրուած կը կարծէ :

Կեանքը ծիծաղ մ'է, վայ անոր որ տրտումէ խնդալու է բարեկամը խըն-դալու է մինչև հասեալ ժամն յորում տեղերը լաւ և կրճատել տաւամոյց : Հե-տեաբար կ'խնդրեմք Բարութիւն է-ֆէնտին որ հաճի երեքնի երեքնի մեզ գուարճալիչատակ Կոլտինի հետ տե-սակից առնել որ մենք ալ թէզինք և թէ իւր բարեկամը ծափահարելէ չը դադրինք :

... խմագիր, սոյն տողերուն աշ-սոր հրատարակումը ծիծաղեղէմ կը խնդրեմ ձեռնէ, վասն զի դեռ երէկ զի-չերուան աղքեցութիւնը վրայէս գա-ցած չէ :

Մնալով Ձերդ. ԶՈՒՐԻՐ

ԹԻԻՃԱՐԻՅԻ

Ինքրորու 19 փետրվար
Միտինիկ Նիու Օրլանս բամուղու,
տօլար 10 1/8
Տօլարա 6 7/8
Պու կիւնքի սաթը 10,000 պալա
Բիւսցա տուրիւն

Լոնտոն 19 փետրվար
Աֆիօնըն կիւնիւք ֆիւթաթը 25
Թիֆթիք 38
Չաթ իթէյի, իւշիւնիւ ճիւս 28
Ճէհրի, կիւնիւք ֆիւթաթ լիւրա 7 1/2

ՍԱՐՐԱՖԻՅԻ

(Աթան խալ Բալիւլը)
Լոնտոն 21 փետր.
Խահամը ուսումի 85 3/4
1883 խաթիգրագը 75 3/8
1889 խաթիգրագը 66 11/16
Ինկիլիզ ֆոնտոսու 92 9/16
Պորոս գալի

Բարիս 21 փետրվար
Խահամը ուսումի 84 80 00
1889 խաթիգրագը 558 00
Բուսիլի տէմիլ Եօլ սէհիմէրի 180 50
» » » Եհէնի 160 50
Խաթիլ ֆոնտոսու 86 15
Ֆրանսըզ ֆոնտոսու 3 0/0 86 55
» » » 5 0/0 91 00
Գալի

ԳԱԼԱԹԱ ԲԻԱՉԱՍԸ

Էսհ. Ուս. 9 փետր. ախլամ գար 80-14
» » 10 » սապահ ալընտը 80-17
» » սաաթ 7 80-19
Խաթիգրագ 1868 376
» 1883 786-
» 1889 759-
» 1872 94-1/4
Սոսիթի ժէնէրալ ագրիօնլարը 15-15
Քրիտի 19-00
Շըմիշտըֆէր սէհիմէրի էսիկ 182 3/4
» » Եհէնի 86-8/8
Թրամվայ հիսսէլէրի 20-08
Սոսիթի Ալթիթթ թիւրք 11-00
Ստամբուլ սալիգաթ աղսիօնլարը 8-57
Վէրիսի գուսթանաթը 5 18
Սոսիթի օթօման 6-50
Ազգէ ֆապիլի 0/0 9-

ԱԳՃԷԼԷՐԻՆ ԲԻԱՉԱՍԸ 10 ՓԵՏՐՎԱՐ

Ինկիլիզ լիւրաթը 110-10
Ֆրանսըզ ալթիւնու 87-10
Բօլ 89-18
Կըրմից ալթիւնու 81-18
Պէհուղ մէհիտիլ ֆարդը 1-14
Մէթալիք ֆարդը 2-20
Պէշիկ 2-25
Պագըր 115
Կէլէնէ գուրօն սընթօսու 0/0 4

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՆՈՍԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Մէքըրիւ վարժարան կէլէնէք հաֆ-թա սալը կիւնիւ տիւլամը, պիւլիւք բէրհիլին իւք սալը կիւնիւնէ գատար, եանի պիւր հաֆթա, էթ քէսիմի օ-լուպ, վէ իթի կիւն Եօլթու օլմասը միւնասիպէթիլէ, թաթիլիտէճէք տիւր, տիմէք տիւր քի, իսթէյնէ զաթլար, եհվի մէքըրուտա կիտիպ էվլատա-րընը ալապիլէնէքէրէ, վէ թաթիլին իթիլամը կիւնիւ երէն կէօնտէրէնէք-լէր տիւր :

Շու միւնասիպէթիլ շախիւտան բէ-տէրի էֆէնտիլէրէ, պիւր գալ միւհիմի իթիլարա իթմէթիլի էլէլէմիլէթտէն կէօրիլիւք :

1. Պուստան սոնրա մէքթէպի մէզ-պուր շախիւտան էլպիսէ, չամաշըր, վէ աեագ գապընա տայիւր հիշ պիւր շէյ վիւրիլմէլէնէք տիւր, զիւր, օլ խուսուստա թէճըրպէ, բէք յօգ կիւն-լիւքէր վէ գըլ ու գալիք գուհուրա կէլտիլին իսպաթ իյլմիշ տիւր, վէ պու-նա գաթըլըգ ալընմագտա օլան 8 լի-

րատան սարքը նազար օլունարագ, եսլընըզ 40 լիւր թալէպ օլունարագ, արքա, ֆաթաթ, գարեօլա եսթագ, վէ եսթագ թագըմը, վէ քիթագ, քեթաղրո, գալէմ վէ սալիթ, երէնէ էվ վէլքի կիպի, մէքթէպտէն վիթիլէճէք տիր :

2. Պոռնտան սօնրա, խթանպօլլու օլան շափրտան, քէնտի քիրլի չամաշքընը էվլէրինէ կէօթիւրէրէք երյգաթտըրաճագ, վէ թաշալըլարըն չամաշքըլարը, կէրչի մէճպուրի մէքթէպտէ երյգաթտըրաճագ իսէ տէ, պուսէպէպէ անլէրտէն, սէնէվի իքի չիւրա գիւտտէ թալէպ օլունարագ տըր :

3. Շակիրտանա պոռնտան պէօլլէ հէր օն պէշ կիւնտէ պիր բազար կիւնիւ թաթիլ իթտիրիլմէյիպ, իլլա հէր իւշ հաթթիւտա պիր ճիւմա իրթէսի ախշամընտան, բազար իրթէսի սպապհնա գաւտար րուխսաթ վիթիլէճէք տիր :

4. Պաղը բէտէրլէր, չօնուգլուգ թապիթընը լաեքըլլա միւթալաա իթմէտիքլէրինտէն, չօնուգլուրըն էն քիւլիք վէ ետիստ րէք պշ պիր թէչէքքիլէրինէ հէնմիլլէթ վիթէրէք, պաղէն էօթէտէ պէրուտէ լաքըրտը իթտիրլէրի մէսմուլիք օլմուշ տուր : էօլլէ գաթլար, ես էօլլէ պիր հազգլը թէչէքքիլէրի վար իսէ, տօղրուտան տօղրու պիզէ խապէր վիթէրէք ճէվապընա վէ ետիստ իճապը իճրաւաբնա միւնթաղըր օլմալը տըրլար, վէ ետիստ քէնտի էվլաթլարընը չէքիպ մէքթէպտէն ալմալը տըրլար :

ԱԳԱՊԵԱՆ ՎԵՐԺԱՐԱՆ

Մէքթէպի մէզպուր շափրտանընա, անճագ ճիւմա իրթէսի էօլլէտէն իքի սաաթ սօնրա, վէ բազար իրթէսի ախշամը կէլմէք իւղէ թաթիլ իթտիրիլէճէք տիր : չիւնքի վիթիլէճէք օլան գօնսէր իչին հազըլլըգ պաշլամըշ օլտուղունտան, զիւտտէ վազըթ զայպ իթմէլէրինէ միւսաաաա օլունարագ ճագ տըր :

Խիթտիրիլիզէ կէօրէ, Սամաթեա թաղ խորհուրդու ազալարընտան պաղըլաթ, տիւն կիճէ եէնիտէն պիրպիրլէրի իլէ պարըմըլար տըր :

ԱԶԻ

Քաջ գիտնալով որ՝ լսարաններու խօսքը քանի պերճախօս լեզուներու յանձնուի, այնքան ազդու և ժողովուրդեան հաճելի կըլլայ, ուստի այս շաբաթ գիշեր վետորվար 10 յատկապէս հրաւիրուած է Մեծ, Լուսինեան էֆէնտի, որ պիտի ատենաբանէ Հայաստանի Հնախօսութեան վրայ, այսինքն թէ՛ ինչ տնուն ունէր հին Հայաստան, ինչ բերք, կենդանի, հանք և գոհարեղէն, ինչ քաղաքական, և քանի տեսակ կառավարութիւն, ու կրօնական ինչ սովորութիւններ և աւելորդապաշտութիւններ. տարազինք ինչ պատուոյ անուններ կուտային մեր հին իշխանաց, ինչ տեսակ զէնք ու հագուստ կը գործածէին մեր նախնիք, ինչ շինարարական գործիքներ կը գործածէր Հայոց զօրքը, մեր թագաւորը և թագուհիք ինչ վերտառութիւնք կը կրէին, և թէ Հայերն ինչպէս վաճառականութիւն և նաւարկութիւն կընէին, և ինչ տեսակ զբամ կը գործածէին, Աւերդք սեպալով այսպիսի վսեմ նիւթի մը վրայ գովեստ կարգաւն, յոյս մեծ ունիմք թէ ունիմքդաց մեծ մաս՝ մը ներկայ պիտի գտնուի : Սոյն երեկոյթին քաջ բիւնիստ մը եւրօպա-

կան և Արեւելեան եղանակներ պիտի դաշնակէ :

Մուտք 3 շշ, Ատենապետ Երկու սեռի հաւասար Ընթերց. Ընկ. 1873 հոկտ. 2 Կ. Մ. Նիդամեան Եէնի ֆաբու :

ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՅ ԽՆԴԻՐԸ

Մարդկոնց ընկերական լինելու առաջին պայմաններէն մինն հաղորդակցութիւնն է :

Որչափ հաղորդակցութեան միջոցներ կը դիւրանան՝ այնչափ առաւել մարդկան ընկերական վիճակը կը կատարեալագործուի :

Հաղորդակցութեան հանրական արդիւնաբերութիւնը հասարակական և անհատական կենաց մասին շատ պարզ է :

Ընտանեաց մ'անդամները աւելի սիրով պարտքով և օգնութեամբ կապուած են իրարու հետ քան իրենց տունէն դուրս եղողին, այսպէս և թաղացի մ'իւր թաղեցւոյն հետ, գիւղացին իւր գիւղացւոյն և քաղաքացի մը իւր քաղաքակցւոյն հետ մասնաւոր համակրութեամբ կապուած է, սոյնպէս նաեւ առանձին հայրենիքները, աւելի բաց խօսելով, ինչ է հայրենիք, քան թէ մերձաւոր և դիւրահաղորդ բնակչաց վայր մի. և ինչ է հայրենեաց սէրը, եթէ ոչ մերձաւոր հաղորդակցութեան հետեւանաց պահանջ կամ պայմանը : Այս հայեցողութեամբ հաղորդակցութեան դիւրութիւնը հետքհետէ ամբողջ հայրենեաց մ' մէջ բաւական հեռաւոր բնակիչները՝ քաղաքի մ' մերձաւորութեան կը վերածէ, քաղաքը՝ գիւղի, գիւղը՝ թաղի, և թաղը՝ ընտանեաց մ' և որով ամբողջ հայրենիք մ' ընտանեկան տուն մ' կը դառնայ, և ընտանեկան պայմանի պարտաւորութեան կենթարկուի :

Ինչու ես աւելի կը սիրեմ իմ քաղաքակից վանցին քան զՄուշեցիին, թէպէտ և Մուշեցին ալ իմ հայրենակից և ազգակիցս է, որովհետեւ վանցին յաճախ տեսնելու և անոր հետ զանազան հանգամանքներու մէջ դիւրութեամբ գործակցելու դրութիւնն ունեցած եմ :

Որչափ հեռի տարանջատ լինին մարդիկ իրարմէ, այնչափ անծանօթ, անհաղորդ, խտրութեան, ատելութեան վայրենի դրութիւն կըստանան :

Ապաքէն ինչ է վայրենութիւն, բայց եթէ անջրպետութեան և անհաղորդակցութեան հետեւանքը :

Ընկերական այս կընճիւղը լուծող ամենէն զօրաւոր միջոցն է՝ Կրթութիւնը :

Իրկաթուղւոյ քաղաքապետի ստեղծումը մարդկան գոյութեան հետ ստեղծակից է. իբրեւ օր մ' նորա անհրաժեշտ պէտքը :

Երկաթուղւոյ նման մարդիկ դիւրութեամբ իրարու հետ հաղորդակցող միջոցներու զարգացումն է, որ օր քստօրէ կ'երաշխաւորէ մեր երբեմն ծաղրելի ենթադրութիւնը թէ՛ օր մ'աշխարհ համայն մէկ ընտանիք կը դառնայ և ընտանեկան պայմանի պահանջողութեամբ կը կապուին իրարու, սակայն օր մ'չէ օր մ' մարդկանց ստանալիք վիճակն է այս :

Ինչպէս քանի մ'դար յառաջ երկաթուղւոյ պատմութիւն, յիմարութիւն կը թուէր մեզ իբրեւ անկարելի կրնայ ըլլալ որ քանի մը դար վերջ դարձեալ յիմարութիւն թուի այնչափ առաւել զարգանալը. իսկ այն որ ներկայի վրայ ալ կը յիմարանայ միշտ յիմար կը մնայ :

Արդ մենք ալ իբրեւ մարդ մեր մը տաւոր և աշխարհագրական վիճակով ուզենք չուզենք միշտ մեծ և զօրաւոր ազդեցութենէն կը մղուինք. քանի ուշանանք այնչափ շատ կը տուժենք :

Երկաթուղւոյ խնդիրը այսօր Եւրոպիոյ վեհագետաց մանաւանդ Ռուսիոյ և Անգղիոյ դաշինքներուն մէջ իբրեւ ամենաբարձր զօրութեան խնդիր կը յուշուի, վասն զի Ասիոյ մեծ դերը հիմակու հիմայ ասոնք կը խաղան և երկաթուղիով կրնան յաջողակ լինել, եւ կը նախանձիմ, զի այս դերը մերն ալ էր : Քանի նորանոր երկաթուղւոյ ծրարագիծներ կը պատրաստուին և որչափ ապագայի հաշուով զանազան գիծեր կը յօրինուին :

Նկատելով Եւրոպիոյ և Ասիայի այս դրութիւն, մեր լուսմանեան արտապետութեան ընդարձակած աւալ աշխարհի հաղորդակցութեան բարեկարգութեան պէտքը բաւական ուշ սկսուած է : Թէպէտ այս յամենալուսն պատճառը մասամբ իւրք մեր երեւոտեան նեղ վիճակի վրայ կը ձգենք :

Մեր երեւոտից անյոյժողութիւն արտաքին ազդեցութեան ճնշումը չէ միայն, այլ առաւել ժողովրդեան անպատրաստութեան պատճառաւ մեր ամենաբարձրանդ երկրի մշակական յետամնացութիւնն :

Իրաւ մեր կայսերական կառավարութեան պաշտօնէութիւն արդէն վերանորոգութիւն ստացած է, սակայն վարչական մարմնոյ վերանորոգութեան համեմատ տակաւին ժողովուրդը վերանորոգուած չէ : Ժողովուրդը և կառավարութիւն, որ իրարու պահպանութեան պատճառներն են պէտք է համընթացութիւն ունենան միեւնոյն շաւղին մէջ և հաստատակցութիւն միեւնոյն կարողութեան մէջ :

Մեր կառավարութիւն մանաւանդ ապագայով աշխարհի ամենէն բաղդաւորներէն մինն է եթէ օր առաջ երկրի հիմնաւոր պատրաստութեան հոգը քիչ մ'շտապով փութացնէ :

Կայսերական կառավարութիւն այս մասին իւր պարտքը ճանչցաւ. յորմէ հետէ եւրոպական բաժնի մէջ սկսաւ երկաթուղւոյ գիծ մ'ունենալ :

Սակայն աւելի մեր ամենընդարձակ և ամենապատուական Ասիական բաժնի մէջ պէտք էր երկաթուղւոյ գիծ մը, այն տը սկսաւ, յիւսքիւտարէն մինչև Պաղատա : Այս մեծ գիծը ընդ մէջ կտրելով մեր Ասիական մասի լայնութենէն, երկրի ամբողջ երկարութիւն կիսաբաժնի կընէ. և որով մեր Եւրոպական մասամբ Պարսկաստանի, Ադուանստանի և Հնդկաստանին կը մերձենանք :

Այս վերանորոգութեան մեծ գործն ալ երկրի այլ և այլ մեծամեծ նոր բարեկարգութեանց հետ մեր ամենասիրելի վեհափառ Կայսեր պատմական կենաց փառքը կը յաւելուն, և մենք կը պարծենանք ժամանակակից բաղդաւորութեամբ :

Իսկ ես Եւրոպական և Ասիական այս երկու մեծ գիծերէն զառ երրորդ երկաթուղւոյ գիծ մ' պէտք կը տեսնամ, այն է Տրամպիդոնէն, Կարին և անտի 'ի վան, և օր մ'ալ վանէն կըրնայ Պաղատաի ճիւղին հետ միանալ : Այս միջոցով թողումը մեր արտասահման հաղորդակցութեան հաշիւ, Տրամպիդոն Կարին և մանաւանդ վան իւր մասնաւոր սքանչելի յատկութեամբ Ասիոյ ամենէն երեւելի քաղաքներէն մինն կը լինի :

Այս երրորդ գիծը հաղորդութեան ընդհանուր օգտէն զատ մասնաւորապէս Ռուսաստանի և Պարսկաստանի սահմանակցութեան պատուար մ' կը լինի երկրի պահպանութեան մասին :

Այս վերջին գիծը այնպիսի երկրէ մ' կանցնի, որոյ բնակիչներ մեծ մասամբ Հայեր են և Հայք թէպէտ և իրենց հանրածանօթ աշխատասիրութեան յատկութեամբ սքանչելի երկրի մ' մէջ երկրորդործական արհեստական և վաճառական պարապմամբ միայն կապին, այլ միշտ շատ կաշխատին քիչ կը վաստկին, զի երկիրը ոչ արտասահման հաղորդակցութեան դիւրութիւն ունի և ոչ իսկ ներքին քաղաքէ մ' միւս քաղաք երթ եկելու ապահովութիւն, ուստի միշտ աշխատութիւն արդիւնաբերութիւն անհաւասարակչութեան մէջն են :

Այս վերջին գիծը եթէ ոչ իսպառ կը ջնջէ գէթ կը չափաւորէ այն կողմի հուղկահար հրոսակաց վայրենի ջոկըները, որ Կայսեր ամենօգտակար ժողովուրդը կապակցեն և որոց կտտանաց աղաղակը այլ ևս վերին աստիճանն ի. Դրան և ազգային վարչութեան անհանդուրժելի եղած է : Ապաքէն կառավարութեան ոչ մի երկրի բնակիչը այս անտանելի վիճակ չունին :

Խիստ բացորոշ կը տեսնենք երրորդ երկաթուղւոյ գիծին պէտքը, երբ գէթ մարդկային զգացմամբ նայինք մարտաքաղաքի փողոցներու մէջ հազարաւոր յիշեալ երկրէն տարազիր բնակալրաց վերջին աստիճան ստրկական կենաց վերայ, որ արդարեւ պատիւ չի բերեր մեզ :

Այդ բեռնակիրը ոչ ծոյլ է և ոչ անկար, այլ չարաշար կ'աշխատի, ինչու ուրեմն տարազրած է և ամէն բանի հետ իւր որդի ունենալու պարտաւորութիւն և շատ անգամ իւր կեանքն ալ կը զոհէ, վասն զի իր երկրի մէջ վաստակի ապահովութիւն չունի, տանք տղ բեռնակիրն ապահովութեան միջոց, պիտի տեսնենք որ նա ալ մեզ պէս պատուազգացութիւն ունի, կը ձգէ իւր իշու հարկ մարդոց պէս կառավարութեան, մեզ և իրեն համար օգտակար միջոցներով կ'աշխատի, և մենք մարդոց աւելի պէտք ունինք քան թէ իշոյ :

Լուրջ քաղաքականութիւն յաւէտ կը դատապարտէ մանաւանդ այս կարգի աշխատաւոր անդիլիւր եղան նմանող ժողովրդեան մ'որ և է ճնշման շարժառիթներ :

Տարապայման կը գտնաւորենք մեր երեւոտական նեղութեան մասին, ահա այդ հաշիւ բարեկարգողն միայն ժողովրդեան պատրաստութիւնն պիտի լինի :

Կրնայ նաեւ մատուցել թէ երկաթուղին մէկէն մէկ անպատրաստ ժողովրդեան վրաստակար լըլլայ, մանաւանդ պէտք է երկաթուղին քիչ մ'ալ յապաղի ըստի մինչև ժողովուրդը բաւական պատրաստուի, բայց միանգամայն մըտածելով թէ պատրաստութեան ուրիշ զօրաւոր միջոց չունինք և թէ երբ որ ըլլայ պիտի տուժենք առաջին տեղամըլա ևս էր որ օր մ'առաջ : Խուժէինք համոզուելով թէ առանց տուժի շահ չ'կտրի ժողովուրդը երկաթուղւոյ պահանջումէն կամայ ակամայ իւր պատրաստութիւն պիտի փութացնէ :

Երկաթուղւոյ խնդիրը ըստ ամենայնի պէտք է մեր մտաւոր բարոյական և նիւթական զօրութեանց խնդիրն լինի :

Սեդրակ տէր Սարգիսեանց

